

שכלי השרת מקדשים אף להיקרב, ורבנו תם פירש להיפך. לדעת רש"י, קידוש הדם הפסול מועיל גם שאברי הקרבן, שלא התקבלו בכלי שרת, יועלו למזבח; אך זאת בתנאי שלא היה פסול בהם עצמם (חמדת דניאל, ליישוב קושיית תוס'). גם לגבי הדם, הקידוש מועיל רק אם הפסול קדם להכנסת הדם לכלי שרת (חמדת דניאל).

בגמ' במנחות נאמר כפירוש תוס', שר' יוחנן השיב שכלי השרת אינם מקדשים ליקרב. לדעת רש"י אפשר שאלו סוגיות חלוקות (ר"י קורקוס), או שהגמ' במנחות מסתמכת על מסקנת הסוגיה כאן, שראיית ר' יוחנן נדחתה (תוס' במנחות).

הרמב"ם פוסק שכלי השרת מקדשים דם פסול להיקרב, וביארו אחרונים שהוא מפרש את סוגייתנו כרש"י. עם זאת, הרמב"ם סובר שרק דם פסול מתקדש להיקרב, ולא קרבנות אחרים, וגם אימוריו של הדם הפסול שנתקדש לא יוקרבו (ליקוטי הלכות).

לדיון בשאלה האם כלי שרת מקדשים אף את שאינו ראוי להם עיין במערכה סט. באשר ליחס בין סוגיה זו לבין מחלוקת התנאים בתחילת הפרק האם דם שעלה ירד, עיין במערכה קצט.

מערכה ריג. קדושת אויר המזבח (פז,ב-פח,א)

האויר, לבין המזבח (זבחי אפרים; ועיין ערוך לנר מכות יב,א). אך מלבד השאלה הכללית של קדושת המקום, יש צד יחודי לדיון המסוים של קידוש הקרבנות הפסולים שעלו למזבח, שכן המקור לקידושם הוא: "כל הנוגע במזבח יקדש" (שמות כט, לז, ועיין לעיל מערכה קצח), ויש מקום לדייק שדווקא נגיעה מקדשת, ולא נוכחות מעל המזבח³. ועוד: הקרבן שעלה למזבח נעשה "לחמו של מזבח" משום שמבחינה מעשית הרי זה עומד להקטרה, והעלאתו היא

שהתלבט בדבר ור' יוחנן השיבו כן – מה מקום לדברי רב אשי? אלא אם כן נפרש שריש לקיש אכן התלבט בדבר, ורב אשי מכריע שלדעתו שלו אין מקום לספק זה אלא במציאות של תלה בקנה, ואין כוונת רב אשי לפרש מה היה הספק מלכתחילה. אולם בשטמ"ק הגיה בתחילת הסוגיה: "איבעיא להו", וכן מביא בדקדוקי סופרים מכמה כתבי יד, ולנוסח זה כל הסוגיה היא מסתמא דגמרא. הדבר תלוי גם בנוסח סיום הסוגיה, שלפנינו: "כי קאמר דתלנהו בקניא", ומשתמע שיש כאן שואל מסוים, ואילו בשטמ"ק מגיה: "כי קא מיבעיא לן". לעניין זה חשיבות לפסק ההלכה, שכן הר"י קורקוס מנמק את הכרעת הרמב"ם שאויר המזבח כמזבח (ראה להלן) בכך שזוהי דעת ר' יוחנן.

2. אם משום שהמקדשים נתכוונו לקדש גם את האויר בקדושת אותו מקום, ואם משום שקידוש המקום מקדש ממילא את מה שמעליו. מתוס' כאן (ד"ה כלי שרת) נראה שדעתם כצד השני, שכן כתבו שמה שמונח בכלי שרת אינו מתקדש מחמת אויר המזבח, משום שהכלי חוצץ, וטעם זה מובן רק אם אין באויר קדושה עצמית (שבט הלוי ח"ה סי' כא).

3. עיין חידושי הגר"ז ולהלן הערה 19, והרחבת הדברים ב'בבבצרות קדשי'; ועיין בנתיבות הקודש.

המזבח או כלי השרת – "כל הנוגע בהם יקדש", והוא ניתן על המזבח כהנחה בעלמא, ולכן יש לעשות זאת גם בדם פסול¹⁰.

עוד הקשו על הרמב"ם, מן ההלכות שבהן כתב על דם פסול שישפך ולא יורק (כגון הל' פסוהמ"ק פ"ב הל' יא, כג, ועוד), ולכאורה דין זה אינו אלא אם הדם הועבר לכלי חול, כפי שהעמידו תוס' את המשניות על מנת ליישב את פירוש רש"י. קושיה זו מיושבת על פי ביאור בעל חמדת דניאל הנ"ל, שדם שנפסל לאחר שכבר הגיע לכלי שרת – לא נאמר בו היתר להעלותו¹¹.

סיכום

במשנה נאמר שכלי השרת מקדשים את הפסולים. הגמ' מפרשת שהדבר נאמר לעניין שלא ייפדו (רש"י), או גם לעניין הקרבנות, במקרה שהפסולים הועלו על המזבח בתוך כלי השרת, ובמקרה זה התחדש שהכלים אינם חוצצים בין הקרבן למזבח, ודינו כאילו עלה על המזבח עצמו (תוס').

בסוגיה מובא ספקו של ריש לקיש, האם כלי השרת מקדשים את הפסולים אף להיקרב לכתחילה, ור' יוחנן פשט את הספק, אך הגמ' דחתה את ראייתו. נחלקו ראשונים בפירוש תשובתו של ר' יוחנן: רש"י סובר שהשיב לחיוב,

הספק וביאורו

הגמרא מתלבטת האם "אויר המזבח כמזבח דמי", לעניין הדין שקרבן פסול שהועלה למזבח לא ירד¹. ספק זה קשור לשאלה כללית, האם קידושו של מקום לעניין מסוים כולל גם את אויר אותו המקום², כעין הדיון על אויר העזרה (עיין לעיל מערכה סו); אם כי, יש מקום לחלק בין העזרה, המוקפת במחיצות ואפשר שזהו הגורם לקדושת

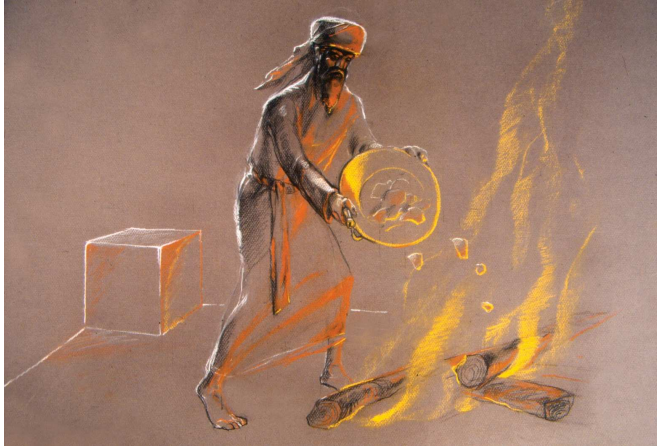
10. יסוד הדברים באבן האזל הל' פסוהמ"ק ג'יט ובספר 'חוקת הפסח' מאת הרב יהודה גרשוני, עמ' קלה.

11. לכאורה לפי זה צריך להעמיד את הל' פסוהמ"ק ב,כג: "דם הקדשים שנתערב בדם פסולי מזבח... ישפך הכל לאמה" במקרה שהדם הכשר הועבר למזרק ובו הדם הפסול, אבל במקרה ההפוך, ששפך את דם הפסולים לדם הכשר, המזרק של הדם הכשר יכשיר את הפסולים. באור שמח שם תירץ אחרת, שקידוש הדם בכלי שרת הוא דווקא כשידע שהדם פסול והתכוון לקדשו בכל זאת, אבל אלמלא כן הרי זה קידוש שלא מדעת, שאינו מועיל.

1. נקטנו "הגמרא מתלבטת" על פי לשון הגמ' לפנינו: "אויר מזבח כמזבח דמי, או לא? תא שמע...", ולא כתוב מיהו השואל והמשיב. הר"י קורקוס והכסף משנה (הל' פסולי המוקדשין ג'יב) הבינו, שזהו המשך לגמ' בעמ' א: "בעא מיניה ריש לקיש מר' יוחנן", ור' יוחנן הוא שהשיב "תא שמע" וכו' (ועיין גם בפנים מאירות, שדן בזה וקשר בין נדון דידן לבין שאלת ריש לקיש לעיל). אולם הדבר תמוה, שכן ראוי היה לגמ' לומר כמו בסוגיה הקודמת: "אמר ליה: תניתוה" וכדומה, "תא שמע" נאמר על ידי סתמא דגמרא. ועוד, שרב אשי בסוף הסוגיה קובע שהספק אינו אלא כשתלה בקנה, ולפי זה אין מקום לראיית הגמ' מכך שהכבש מקדש, ואם ריש לקיש הוא

בעולת העוף אם חושב להורידה ולהעלותה שוב באיסור ולהקטירה?⁴

ג. הגמ' פושטת לאידך גיסא, שאויר המזבח כמזבח, ממהדין שדם קרבן פסול שהועלה למזבח נזק כהלכתו¹⁰, והרי לשם כך יש להגביה את הדם לאויר המזבח, ונמצא ש"ירד!"¹¹

כהן עומד בראש המזבח ובידו קרבן. רב אשי פושט שבמקרה זה אין ספק שאויר המזבח כמזבח, ואפילו אם הקרבן פסול – נתקדש.

חילוקו של רב אשי

רב אשי דוחה את הראיה האחרונה, ואומר שכאשר הכהן עומד בראש המזבח ואוחז בידו את הקרבן – אין ספק שהקרבן מתקדש, והספק אינו אלא כשהכהן עומד על רצפת העזרה ותולה את הקרבן בראש המזבח בעזרת קנה וכיוצא בו. רש"י מסביר את החילוק בין המקרים: "דהנחת גופו בראש המזבח כהנחת קרבן דמי". נראה שכוונתו כעין

8. אמנם אסור לו להשהות עד מחר, אבל ההקטרה שלמחר לא תהיה תוצאה מכך שהשהה, שהרי היא ראויה להקטרה כבר כעת. בזה ההבדל בין מחשבה זו לבין מי שעומד בעזרה וחושב על קרבן להעלותו למזבח ולהקטירו למחר, שאחרי שיעלנו כבר יהיה צריך להקטירו, ובכל זאת מחשבתו מפגלת, כי ההקטרה של מחר תתאפשר רק אם יעבור איסור ויעלה אותה (מקדש דוד סי' לגא, ועיין חזו"א זבחים סי' יט סק"ל).

9. לפי המסקנה שאויר המזבח כמזבח יוצא שאכן מחשבת פיגול בעולת העוף היא בתנאי זה, ותמוה שברמב"ם לא הזכיר הדבר (לחם משנה הל' פסוהמ"ק ג'יב וליקוטי הלכות). בחזו"א (זבחים סי' יט סק"ט) תירץ, שאין צורך שיאמר בפירוש שכוונתו להוריד ולהעלות שוב למחרת, אלא כשאומר שיקטירנה למחר מן הסתם אין כוונתו להישאר שם או להשאירה שם, אלא להורידה עמו ולשוב ולהעלותה, ולכן הרמב"ם סתם בזה.

10. על עצם הדין שדם שעלה נתקדש, ועל החידוש כאן שדינו לזרוק כהלכתו, עיין לעיל מערכה קצט. הגמ' מפרידה את הראיה לשני שלבים: הזאה, בחטאת העוף, וזריקה, בשאר הקדשים, ומלשונה "הא הזאה היא? מיצוי היא! הא זריקה? שפיכה היא?" יש ללמוד על האופן המדויק לביצוע המיצוי (לעיל מערכה קס) וכן לביצוע זריקה ושפיכה (מערכה צג).

11. ראיה זו יכולה להתפרש בשתי דרכים: מבחינת הדם הנזק, שבמעופו הוא "ירד" לאויר המזבח ושוב "עולה" בהגיעו למזבח; ומבחינת פעולת הכהן בביצוע הזריקה, שעליו להגביה לאויר המזבח את העוף או את המזרק ובו הדם ובכך הוא "מוריד" אותו, וראה על כך להלן. רש"י (ד"ה חטאת העוף) מפרש: "הרי מגביה ומתיז כשאוחז בה ומזה", ודבריו נוטים לדרך השניה (עיין זבח תודה ד"ה ה"ל ירוד), אבל אפשר שכוונתו לדרך הראשונה, והזכיר את ההגבהה רק כדי להבהיר שההזאה היא ממרחק מסוים. ועיין לעיל מערכה קצט הערה 13.

תחילת הקטרתו, ויש לרן האם מה שבאויר המזבח נחשב כמוכן ומזומן להקטרה⁴.

ראיות הגמרא ודחיותיה

הגמ' מביאה שתי ראיות שאויר המזבח כמזבח, ומנגד ראייה אחת שאינו כמזבח. יש כמה נקודות מיוחדות בכל מהלך המשא ומתן בגמ', ונעמוד על עיקרי הדברים:

א. ראיה שהאויר כמזבח ממשנתנו שהכבש מקדש את הפסולים כמזבח, ואם אויר הכבש אינו ככבש – לא ניתן להעלות את הפסולים ממנו למזבח, שכן הגבהתם מהכבש מהווה הורדה⁵ ועל כך דוחה הגמ', שניתן להעלות מהכבש למזבח בגרירה בלא הגבהת האברים⁶; ואמנם יש אויר בין הכבש למזבח (ראה בענייני לעיל מערכה קמח), אבל תמיד רובו של האבר נמצא על גבי הכבש או המזבח.

בהקשר זה אומרת הגמ', שרמי בר חמא הסתפק האם "יש חיבור לעולין", כלומר, האם המחובר לדבר העולה למזבח נחשב כחלק ממנו וראוי לעלות עמו, ועל פי התשובה הנ"ל שהאבר הולך אחר רובו יש לפשוט את ספקו של רמי בר חמא. אולם למסקנת הגמ', שאויר המזבח כמזבח וניתן להעלות מהכבש למזבח ללא גרירה, ספקו של רמי בר חמא עומד במקומו⁷.

ב. רבא בר רב חנן מוכיח שאויר המזבח אינו כמזבח, מכך שמחשבת פיגול פוסלת בעולת העוף, והרי היא נעשית על גבי המזבח, ואם חשב להקטירה למחר – מדוע מחשבה זו פוסלת? הרי כבר נקלטה באויר המזבח, וגם אם ישאירנה עד מחר יהיה רשאי להקטירה! פירוש הדבר, שפיגול נובע מכך שחשב לעשות דבר אסור, וכאן חשב לעשות הקטרה המותרת⁸. הגמ' דוחה ראיה זו, שתינתן מחשבת פיגול

4. כן כתב בשו"ת דברי חיים (או"ח ח"א סי' ג'): "דאויר מזבח הוא כמזבח לאו משום קדושה, ורק דיהא כאלו הוא לחמו של מזבח ולא ירד". הדבר מתקשר לחילוקי הלן בין קרבן שביד הכהן לבין קרבן התלוי בקנה.

5. ראית הגמ' מעוררת שאלה: מדוע נזקקה לדין שהכבש מקדש, ולא הוכיחה באותו אופן מהדין שהמזבח מקדש ומה שעלה לראש המזבח יועלה ויוקטר במערכה? הרי גם על כך יש לשאול, שהגבהת הקרבן כדי להניחו על גבי המערכה מהווה הורדה! אפשר שהגמ' לא הוכיחה כך כי ידעה שניתן לדחות כפי שדחתה בהמשך "דנגד ליה", והעדיפה להוכיח מהכבש, כי בענייני ניתן להקשות על התירוץ "והא אויר יש" (ועיין 'למטה יהודה').

6. תירוץ זה נסתר לכאורה מהדין (לעיל סב), שהבשר צריך להנתן על גבי המזבח בזריקה, כדוגמת הדם! יש שהשיבו, שדין זה שנוי במחלוקת תנאים (עיין מערכה קמח), ולפי התירוץ כאן משנתנו סוברת כדעה שאין צורך בזריקת הבשר (זבחי צדק). תירוץ אחר: הזריקה היא דין לכתחילה, ובקרבנות פסולים, שאם יזרקו יהיו "יורדים", סוברת הגמ' שעדיף לגוררם (זבחי צדק). ואמנם בהמשך לגבי אופן זריקת הדם אמרה הגמ' שגם בקרבנות הפסולים יש לעשותה כהלכתה, אך שם מדובר בשינוי מהותי באופן העבודה (גרי"ז).

7. ליקוטי הלכות. לשון דומה מצינו להלן קז, בעניין איסור העלאת קדשים בחוץ, שלר' יוחנן "חיבור עולין כעולין דמו" ולריש לקיש לא. אבל שם הנדון הוא כשחלק מהקרבן ראוי להקטרה וחלק לא, האם החלק המחובר ואינו ראוי משלים לשיעור, ואילו בנדון דידן מדובר באבר אחד שכולו ראוי אלא שרק חלקו על גבי המזבח. לפיכך מובן יותר ניסוח הספק בסוגיה המקבילה בכריתות (ידא, עיין רש"י כאן ד"ה תפשוט ותוס' שם ד"ה תפשוט), האם "הלכו באברים אחר הרוב". ועיין הל' פסולי המוקדשין ג'יט ובר"י קורקוס, שמעלה אפשרות לקשר בין הספק כאן לבין דברי ר' יוחנן הנ"ל.

את מה שבאוירו כדרך עבודה, וכיוון שמצות הדם בוריקה – המזבח מקדשו (שיעורי האדר, סי' לו). ויש סוברים שההורדה מחמת שעזב את הדם איננה איסור, מכיוון שאינו מורידו בידיו והדם עתיד להגיע מיד למזבח בחזרה, והקושיה מעיקרא היתה רק מהגבהת ידו לפני הזריקה (למטה יהודה)¹³.

פסק הרמב"ם: אויר מזבח כמזבח

הרמב"ם בהל' פסולי המוקדשין (ג,יא-יב, ובמהדורות המדויקות הן הלכה אחת) פוסק: "איברים וחלבים וקמצים שלנו בראשו של מזבח... אם לא ירדו – מקטירין אותן לעולם. ואויר המזבח כמזבח". מדוע הרמב"ם נוקט כך בפשטות, ולא הזכיר שבמקרה שתלה את האברים בקנה הרי זה ספק? הר"י קורקוס פירש שהרמב"ם נקט כר' יוחנן שהוכיח מדין הכבש שאויר המזבח כמזבח, ואף על פי שריש לקיש דחה ראייתו – דחייתו דחוקה¹⁴. יש להעיר על תירוצו, שלכאורה על פי העמדת רב אשי את הספק בנקיט בקניא בלבד בטלה הראיה מכך שהכבש מקדש!

עוד כתב הריק"ו, שספק זה נפשט מנושאים דומים, כגון שאויר העזרה כעזרה (כו,א, ועיין מערכה סו, שיש בזה סתירה לכאורה ברמב"ם), ואויר הכלי ככלי (כה,ב, ועיין מערכה סא)¹⁵, "וכבר יש הרבה בעיות דלא אפשיטו בדוכתייהו ומעלים המפרשים דאיפשיטו מדוכתא אחרינא". חיזוק לדבריו מלשון הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין א,כ) בעניין אויר העזרה: "שאויר המקום כמקום", כניסוח כללי (אם כי, אפשר שבא לכלול בזה את הדין שאויר הצפון כצפון)¹⁶.

בכסף משנה הסביר את הרמב"ם אחרת: הספק בעינו עומד, ומספק אין להוריד את מה שעלה, ולכן סתם הרמב"ם שהאויר כמזבח. הדבר דורש הסבר: הרי כשם שאסור להוריד קרבן פסול שנתקדש כך אסור להעלות קרבן פסול שלא נתקדש, ובמקרה של ספק, מדוע ההכרעה דווקא להקטיר ולא להוריד? (שיעורי האדר' זבחים סי' לו). נראה

כפי שהקשו תוס' לפני הבאת דבריו, מדוע הקושי מהרווח בין הכבש למזבח הוא רק לפי הצד שאויר המזבח אינו כמזבח? הרי גם אם הוא כמזבח – סוף סוף במעבר מעל רווח זה הקרבן הפסול "יורד"! ולפי מה שהתבאר הרי זה מיושב, שכן אם אויר הכבש והמזבח כמזבח אפשר לזרוק את האברים מהכבש למזבח מעל הרווח, ולא אכפת לנו שבדרך תעופת האברים הם "יורדים" (זבחי צדק; לשם זבח; למטה יהודה). לדיון זה יש השלכה חשובה לגבי דין דם פסול שהתקדש בכלי שרת, לדעה שיעלה לתחילה להיקרב במזבח (עיין במערכה הקודמת), האם הפירוש שצריך להעלותו עם הכלי ואז לזרוק, או שניתן גם לעמוד על רצפת העזרה ולזרוקו למזבח, שכן תעופתו מעל רצפת העזרה איננה ירידה, כי יגיע מאליו למזבח.

14. ראה לעיל הערה 1.

15. בתוס' שם (ד"ה זאת אומרת) כתבו שצריך עיון אם ניתן לפשוט משם לסוגייתנו, כנראה משום ההבדלים האפשריים בין הנושאים, ראה לעיל: הספק וביאורו.

16. בכיוון זה הולכים כמה אחרונים, ומדמים את סוגייתנו לנושאים שונים ורחוקים: בזבחי אפרים דימה את הסוגיה למצות שילוח הקן באם הרובצת על ענפי אילן שמעל האפרוחים (חולין קמ,ב). בעל 'בתי כנסיות' (בית מטבחיא, בית ו) מקשר זאת למעשר שני הנמצא מחוץ לירושלים ומוחזק בקנה על ידי אדם בירושלים, שלשיטת הרמב"ם (הל' מעשר שני ב,ח) דינו כמחוץ לירושלים.

האמור בגמ' בשבת (ג,א) לעניין הוצאה מרשות לרשות, שעמידת האדם נחשבת כהנחת החפץ על הארץ, ואף כאן הקרבן נחשב כמונח על המזבח ולא באויר. אולם בקרן אורה ביאר את הסברה באופן אחר, שכהן שעומד ועבודה בידו הרי זוהי דרך העבודה, ולכן הקרבן נחשב כמצוי ברשות המזבח. לפי זה, גם כשעמד בקרקע העזרה ואחז את הקרבן כדרך עבודה מעל המזבח הרי זה מתקדש¹². נראה שלפי דרכו רב אשי פושט את הספק באופן חלקי, שאויר המזבח כמזבח לעניין מה שראוי להיות באוירו ודרך עבודתו בכך, מה שאין כן כשתלוי בקנה.

"תלנהו בקניא". העומד ברצפת העזרה ואחז בעזרת קנה כלשהו קרבן ותולה אותו באויר המזבח – על כך הספק האם נתקדש. הרמב"ם סתם שאויר המזבח כמזבח, ולא חילק בין אופנים שונים של החזקת הקרבן.

דברי רב אשי טעונים הסבר, כיצד הם דוחים את הראיה מזריקת הדם? הרי כשהדם יוצא מהכלי ועף על גבי המזבח כבר אינו אחוז ביד הכהן, וכעת הוא "יורד" ובהגיעו למזבח שב ו"עלה", ויש כאן איסור בין בהורדה ובין בהעלאה! יש שפירשו על פי דרכו של בעל קרן אורה, שהמזבח מקדש גם

12. הקרן אורה מסתייע מכך שהגמ' הזכירה את האופן המשונה של נקט בקנה דווקא ולא בידו; ובליקוטי הלכות דחה, שהגמ' לא ציירה כך כי אין זה מעשי, אם כי בעצמו הצייע אפשרויות שונות, כגון שאחז את הקרבן מעל גבי הכבש או היסוד (על פי הסברה שהיסוד כמזבח לעניין "לא ירד", ראה להלן), ויש להוסיף שהדבר מצוי גם במזבח הקטורת. נפקא מינה נוספת כשעמד על גבי המזבח אבל לא אחז בדרך עבודה, כגון שהוא זר, או שהיה על ראשו, שלסברת הקרן אורה אינו מתקדש (ספר שערי טוהר ח"ג דף רא, ושם פירש גם את רש"י על פי דרכו של הקרן אורה).

בתוס' בשבועות (יז,א ד"ה תלה) הוכיחו שאויר העזרה כעזרה (לעניין טמא שתלה עצמו באויר העזרה) מכך שדם ואיברים אינם נפסלים ביוצא בשעת הולכתם למזבח, למרות שהם מוגבהים מקרקע העזרה. והקשה עליהם במשנה למלך (הל' שגגות יא,ד) מהגמ' כאן, שמחלקת בין דבר שנישא על ידי אדם העומד על המזבח לבין דבר שתלוי באוירו. נראה שהקושיה מתאימה לדרכו של רש"י, לפיה הנחת גוף האדם על הרצפה מגדירה את הקרבן כאילו אינו באויר, אבל לפי ביאורו של הקרן אורה החילוק בגמ' כאן הוא סברה יחודית במזבח ועבודתו, ומיושבים דברי תוס'. וראה לעיל מערכה סו, שהרא"ש בשבועות נוקט גם לגבי אויר העזרה בסברה דומה לזו של הקרן אורה באויר המזבח.

13. עיין לעיל הערה 11 על ביאור קושיית הגמ'. בכך מובנים דברי רבנו חיים (בתוס' ד"ה אויר), שהרווח בין הכבש למזבח מצוי מעל קרקע העזרה, ואם כן יקשה

בתוס' ביומא (מה, ב ד"ה סודרן) מבואר שהסובב נחשב כמזבח לענייננו, ואילו לגבי היסוד נראה שיש מחלוקת בין שני תירוצים שם, ראה לעיל מערכה רי. בגבורת ארי (יומא שם) נקט שגם הסובב אינו כמזבח לעניין "אם עלו לא ירדו", או שהדבר תלוי במחלוקת התנאים האם הוא ראוי להקטרה (עיין בגמ' לעיל סה, א ומערכה קמו). יש להעיר על קושי מעשי בהנחה שהיסוד מקדש: הרי היסוד עצמו אינו ראוי להקטרה (כמשתמע מהדיון לעיל סה, א על הסובב), וכיצד, אם כן, יועלה הקרבן מן היסוד אל המערכה? הרי לשם כך יצטרכו להורידו מן היסוד וללכת לכבש, ואם כן הרי זה "ירוד", או יצטרכו לזרוק משם עד לראש המזבח, וצריך עיון.

סיכום

הגמ' מסופקת האם אויר המזבח כמזבח. הספק נובע משאלה כללית על קדושת אוירו של מקום, או מצדדים מיוחדים במזבח ובדין קידוש הפסולים. הגמ' פושטת שקרבן המוחזק בידי כהן העומד על גבי המזבח נחשב כמונח במזבח, ועדיין יש ספק בקרבן המוחזק בקנה על ידי מי שעומד בקרקע העזרה. טעם ההבדל, שעמידת הכהן על המזבח יוצרת רצף ומחשיבה את מה שבידו כמונח במזבח (רש"י), או שאחיזה באופן זה היא דרך העבודה בהעלאת קרבן למזבח, והספק רק על אופן שאיננו כדרך העבודה (קן אורה).

הרמב"ם סתם וכתב שאויר המזבח כמזבח. יש אומרים שהכריע את הספק על פי נטיית הסוגיה כאן, או על פי דימוי להלכות אויר במקומות אחרים (ר"י קורקוס). ויש אומרים שלדעתו הדבר ספק, ובכל זאת כתב שהאויר כמזבח כי מספק יש להקטיר את הקרבן (כסף משנה).

בגמרא ובתוס' כאן משתמע, שעל הצד שאויר המזבח כמזבח – הרי זה גם באויר הסובב והיסוד. יש שחילקו בעניין זה בין הסובב, שנחשב כמזבח, לבין היסוד, שלא (תירוץ שני בתוס' ביומא), ויש מי שציידד שאפילו הסובב אינו כמזבח לענייננו (גבורת ארי).

שסברת הכסף משנה כפי שכתב לגבי ספק אחר (בהל' יז): "דמספיקא לא מזולזינן בקדשים שלא להעלותם, שמא הדין נותן להעלותם"¹⁷.

אויר הסובב והיסוד

יש לדון האם אויר הסובב והיסוד אף הוא כמזבח לעניין "אם עלו לא ירדו", והדבר תלוי בשאלה האם הסובב והיסוד עצמם דינם כמזבח לעניין זה.

עולת העוף נעשית בעמידת הכהן על הסובב (משנה לעיל סד, ב), ואם כן מתברר מנסינו של רבא בר רב חנן להוכיח מעולת העוף שאויר המזבח אינו כמזבח, שעל הצד שאויר המזבח כמזבח – הרי זה גם לגבי הסובב¹⁸. בתוס' (ד"ה עולת) תמהו על ראייתו: הרי ניתן לעשות את עולת העוף גם באמה שתחת הסובב, בינו לבין חוט הסיקרא, ושם העוף אינו באויר המזבח כלל, ותוכל להיפסל במחשבה! וכתבו שקושי זה מיושב לשיטת רש"י (נד, א ד"ה אימר), שהיתה באותה קרן בליטה לקבלת הדמים¹⁹. נראה מתירוץ שגם אויר היסוד כיסוד, אלא שבקושיה הניחו שבקרן הדרומית מזרחית אין יסוד, ותירצו על פי דרכו של רש"י²⁰. תירוץ נוסף בתוס': ראיית רבא בר רב חנן היא משיטת ר' נחמיה (סה, א) שהעולה נעשית בראש המזבח דווקא²¹.

בעולת שלמה (פז, ב) ובזבח תודה (עמ' 97 ועמ' 100) נקטו שגם היסוד נחשב כמזבח, ולא גרע מן הכבש, על פי הגמ' (לעיל נח, א): "אמה יסוד, אמה סובב – האי גופיה דמזבח הוא".

עוד הוכיחו זאת מהגמ': "חטאת העוף פסולה היכי מזה מדמה [אם אויר המזבח אינו כמזבח]? הוה ליה ירוד!", והרי הזאת חטאת העוף נעשית למטה, וגם אם אויר המזבח כמזבח – הכהן צריך להחזיק את החטאת מעל היסוד ולהזות. אולי יש מקום לדחות, שאין כוונת הגמ' שיזה מדמה במקומה הקבוע, בחצי התחתון של המזבח, מפני שתהיה זו הורדה, אלא יש לעשות בעוף פסול זה כעין עבודה ולהזות ממנו למעלה. כך משמע לכאורה מרש"י (ד"ה חטאת העוף פסולה), שכתב שמדובר שמלקה בראש המזבח, ולא העמיד בחטאת העוף הנעשית במקום המיועד לה, בקרן דרומית מערבית, ובמולק מעל היסוד.

17. אלא שיש לחלק: בספק הנדון שם, הצד שלא להקטיר אינו שיש איסור העלאה, אלא שאין חובת העלאה (שיעורי האדר שם, וכיוצא בזה בזבחי אפרים).

18. תוס' (ד"ה אויר) מדייקים כן גם מהגמ' לעיל על האויר שבין הכבש למזבח, אלא שלפירוש רבנו חיים בתוס' אין ראייה לדבר (וראה לעיל הערה 13). עוד יש לדייק לגבי הסובב מדברי רב אשי בסוף הסוגיה: "כי קאמר דתלנהו בקניא", ובפשטות נקט "קניא" לצורך התיאור המציאותי, כיצד כהן שאינו על גבי המזבח יכול לאחוז דבר באויר המזבח, ומכך שרב אשי לא הדגים בכהן העומד בסובב ואוחז קרבן מעל מקום המערכה נראה שהסובב דינו כראש המזבח לעניין זה (אך עיין הערה 12 בדעת הקרן אורה על עניין ה"קניא").

19. עיין במערכה קיט, בדיון על קיומה של בליטה זו ועל גדר קדושתה, האם כקיר המזבח או כיסוד. הגר"ז מקשה, מדוע תוס' זקוקים לבליטה זו? הרי נאמר בגמ' שם: "כך התנו: אוירא דבנימין, קרקע דיהודה", כלומר ש"קדיש האויר בקדושת מזבח" (תוס' שם, לפירוש רבנו תם), גם ללא בליטה תחתיו! מכאן הוליד הגר"ז הגדרה,

שלצורך קידוש הקרבנות הפסולים לא די לנו שהאויר יתקדש בקדושת המזבח לעניין העבודות הטעונות מזבח, אלא צריך שהאויר יחשב כחלק מהמזבח עצמו ("חפצא של מזבח").

20. עולת שלמה. בחק נתן הבין מתוס' להיפך, שאויר היסוד אינו כיסוד, ודקדק כך גם מד"ה אויר, שכתבו שהאויר שבין הכבש למזבח אינו "ירוד" משום "דכנגד אותו אויר יש אמה סובב, וסובב חשיב מזבח", ולא הזכירו את היסוד. אף כתבו בהמשך בשם רבנו חיים, שמכיוון שהאויר המפסיק הוא יותר מאמה, לדעתו, הרי הוא רחב יותר מן הסובב ולכן הוא "ירוד", ומכאן שלדעתם אויר היסוד נחשב "ירוד". דיוקו מתוס' מוקשים, שהרי בדרום אין יסוד.

21. עיין לעיל מערכה קסא, ושם דיון האם כוונת ר' נחמיה שהכהן עומד בראש המזבח ממש, או שיכול הוא לעמוד בסובב ובלבד שיתן את הדם על קיר המזבח שמעל לסובב. לפי הפירוש הראשון, בטלה הראיה הנ"ל מהגמ' שעל הצד שאויר המזבח כמזבח הרי זה גם בסובב.